

KÖNYVISMERTETÉS.

Harsányi István: A magyar biblia. Bethlen-könyvtár 10—11. szám. Bpest, 1927. K. 8-r. 145 l.

Harsányi István legújabb műve, a magyar bibliafordítások története a kódexek korától napjainkig: egész könyv. Első fejezete a huszita bibliával s több kódexbeli töredéssel foglalkozik, s ha mindenütt röviden is, de a legújabb eredmények alapján mutatja ki, hogy nálunk a Szentírás már a XV. század folyamán le volt fordítva. Ám itt, ép a Harsányi fejtegetéseinek fonalán, merül fel bennünk a kérdés, hogyha már a kódexek korában is ennyi kegyes toll munkált a biblia átültetésén, nem lett volna-e kívánatos kitekinteni a régibb századok rokon törekvéseire? Hogy vajon, ha nem is a nép, hanem az érdekelt egyháziak számára, nem is bibliafordításul, hanem mint a «hitélet szükségleteit szolgáló kultuszi, vallásos és építő szövegek» nem készülhettek-e már akkor apróbb töredékek? Hiszen már Mária királynő, hogy csak egyet említsünk, Nagy Lajos leánya is szorgalmazza Hedvig hűgával együtt a teljes Szentírás magyar és lengyel-nyelvű lefordítását. Tudjuk, hogy e hypothetikus szövegekből ránk semmi sem maradt, de amikor a magyar bibliafordítások történetéről szólunk, jó lett volna ezeket az «első kezdeteket» is érinteni, vagy legalább is valószínűbbé tenni. Hasonló perspektívába emelten a huszita biblia sem pattant volna ilyen váratlanul elénk, s talán az író tullekes hangja is halkult volna, s nem nevezte ez első töredékeket «a reformatórikus mozgalmak eredményeinek» s nem azt a két merész papot, az előreformáció első bajnokainak. Mert ne értessünk félre, azt ma már senki sem tagadhatja, hogy Tamás és Bálint törekvése a huszita mozgalmak visszhangja, fordításuk azonban egészen a Vulgata szövege, semmi más, méreteiben pedig oly grandiózus munka, amelyet két ember részéről, akkor, minden előzmény nélkül alig-alig birunk elképzelni. Hasonló túlzás, amit a Batthyányi kódexről állít, hogy «Ez már teljesen a reformáció szellemének terméke».

A II-ik fejezet a reformáció bibliafordítóit elég részletesen méltatja Károlyiig, hosszasan időzvéen Heltainál, akinek vállalata tervben, kivitelben szintén korszakos munka. Megérik a módszeres eljárás e szép fejezet fölépítésében, amint hangsúlyozza, hogy «az evangéliumoknak fordítását nem az esetlegesség, vagy a véletlen hozta létre, hanem a reformáció által fokokként kellett szükséglet» (22. l.). A tárgyalásban pedig tud bizonyos felekezeti lelkeséggel igazi tudós elmélyedést párosítani, különösen ott, ahol az egyes fordításoknak keletkezési okait, forrását, szellemét és filiációit tárja elénk. Néhol talán a vett és adott hatások s a mű egyháztörténeti érté-

két illetőleg részletezőbb lehetett volna, de ha könyve népszerű jellegére gondolunk, ezt a tartózkodását is igazolva látjuk. Legyen szabad azonban egy-két, talán inkább felfogásbeli eltérésére rámutatnom. Hiánynak érezzük, hogy Harsányi nem élt a kínálkozó alkalommal, s nem vizsgálta, mint ad újabb szárnyakat a humanizmus filológiai és etikai tanításaival a reformációnak, a reformáció meg a maga szociális és nemzeti eszményeivel a népies és nemzeti irodalmaknak. Luther mellett Erasmus hatása is élesebb vonalakat követelt volna. Az ő hívei nálunk Komjáthy Benedek is, Pesti Mizsér is, de fordításaikban a «reformáció eszméinek és üdítő szellemének» olyan hangsúlyozása, mint ahogy azt H. teszi, kissé erős anticipáció. Elég, amit Szilády Áron mond Fraknóival: «Erasmisták voltak, akik bár külsőleg nem váltak el a kath. egyháztól, a Luther által hirdetett új tanok befolyása alatt állottak». A harmadik humanistáról, Sylvesterről, annyit, hogy az ő debreceni tanítóágáról ma már nem beszélhetünk; a derék Dévai nem volt zsolttárfíró. Ozoraiban külön is vannak bibliafordítási részletek. (De Christo etc.)

A zsolttárfordításokról is némileg másként gondolkodom. Szerintem nem pusztán kanonikus voltukért, mint «az ótestamentumi könyvek legszebb gyöngyét», siettek magyarra áttüntetni, hanem hogy velük az új egyház liturgikus szükségletein is segítsenek. De növelhette az utánok való sóvárgást nálunk valami más, valami mélyes hangulati elem, amelyben az ótestamentumi zsidóság és a Mohács utáni magyar oly meglepően rokonnak mutatkozott. Az a mellverő bűnbánat és kesergés, az az erős és bosszúálló Istenre hivatkozás nem hatotta-e át egész irodalmunkat, amikor annyira le volt verve a nemzeti kedély, hogy a kétségbeesésen kívül alig volt más jelleme?

Hogy Méliusz reformátori buzgalma szintén súlyt vetett a magyar bibliára, készséggel aláírjuk, de hogy közvetlen célja vele a Heltai-féle válalat kiegészítése lett volna, alig hihető. Különbön mért fordítja újból az Újtestamentumot és Sámuel könyvét, miért veszi tervbe a már szintén kiadott Józsué, Birák és Eszter könyvét? Az ő erős egyénisége itt is a maga feje után indult, s fordított azt és úgy, amit és ahogy azt neki az ő papi és írói ihlete diktálta.

Egyik legsikerültebb szakasza Harsányi könyvének a Károlyi-biblia jelentőségéről és hatásáról írott fejezet (III.), amelynek csupán egy röpke tévedését kell a derék írónak mielőbb eliminálnia. Azt t. i. hogy a tanúnak hívtott Náprágyi-féle levél (52 l.) nem eredeti, hanem tréfás kohlomány, mely a mult század 90-enes éveinek elején S. Szabó József szélemes tollából eredt. Ugyanez a fejezet méltatja folytatólag a Káldy és Pelly fordításait. Elég színesen, de véleményünk szerint mind a kettőről behatóbban írhatott volna. Főként Káldyról, akinek könyve csaknem olyan értéket jelent a hazai kath. eklézsiának, mint a minőt a Károlyié a protestánsoknak. Hogy az általa fordított biblia «szintén a reformáció hatásának tekintendő», végeredményében igaz-igaz, de ilyen okfejtéssel könnyen ad abszurdum mehetünk.

A IV-ik és V-ik fejezet a magyar biblia további sorsát tárja elénk a XVIII. sz. végéig (69—86. l.) illetőleg a XIX. sz. elejétől napjainkig. (87—112 l.) Ismerteti az újabb és legújabb részleges és teljes fordításokat, külön szakaszokban a protestánsokét, katolikusokét és a zsidóké. A XVIII. századbeliek bizony csaknem kizárólag külföldön készült «revideált kiadások», míg az

újabbak ugyancsak serény és önálló kísérletek. Munkásai közül azonban már csak a jelesebb képviselőknek (Komáromi Csipkés, Bessnyei György, a két Bárány, Sartorius, Ballagi, Tárkányi stb. stb.) szentelhetett bővebb sorokat. A többieket inkább lexikálisan említi, de kárpótol érte adalékainak gazdaságával s néhány ügyes korpéppel, amelyek bőven megokolják, mért hanyatlott le a magyar biblia ügye a vallási és politikai üldözések idején és miért lendült föl újra a nemzeti élet teljességében?

Az egész könyvet «a magyar biblia hatását, jelentőségét és sorsát» fejtegető tanulmány s igen használható repertórium zárja be, amelyben a tárgyalt emlékeket, fordításokat, fordítókat és értekezőket érdeklő irodalmat állítja egybe eleddig páratlan teljességgel. — Bucsúzóban csak két dolgot szeretnék az érdemes író figyelmébe ajánlani. Egyet: fejtegetéseinek a tónusára, hogy igyekezzék, még a kényesebb pontokon is előadása higgadt, értekező hangját megőrizni. Elvégre itt is tudományt írunk: az igazság hangja pedig egyszerű. Ami pedig a stíljét illeti, bár általában tiszta, eleven és magyaros, helyel-közzel mégis tud pongyola, dagályos, sőt biblikusán latinos is lenni. Szereti a superlatívusokat, egy-két szó sajátos alakját; egy lapon pedig kétszer is «egyszáz tallérről» beszél! Ezek azonban műve értékéből nem vonnak le, mert amit egészében adott, s az a rendkívüli anyag, amelynek gyűjtésén, rendszerezésén és bírálatán évek hosszú sora óta oly ritka buzgalommal csügg: könyvét valóban hézagpótlóvá teszik nemcsak a magyar prot. egyháztörténelem, hanem egyetemesebb irodalmunk munkásai előtt is.

PAP KÁROLY.

Vörösmarty Mihály kiadatlan költeményei. Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta: Brisits Frigyes ciszt. r. tanár. Bpest, Pallas, é. n. (1926). 8-r. 155 l.

Bár Vörösmarty költői hagyatékának igen figyelemreméltó gyarapodását jelenti e kötet, címe mégis többet sejtet, mint amennyit a kötet nyújt. Nemcsak szerényebb, hanem megfelelőbb címül is kínálkozott volna az, mely jelezte volna, hogy a kötet Vörösmartynak csak ifjúkori zsenéit tartalmazza, mert hísz csakugyan csupa szárnypróbálgatást, nagyjórészben iskolai költői feladatokkal való próbálkozásokat nyújt. Anyaga Vörösmartynak azokból a diákkori jegyzeteiből, hiányos vagy csonka füzeteiből való (papírosdarabokról is), amelyek Zádor György hagyatékából a premontrai kanonokrend nagyváradi főgimnáziumának könyvtárába, majd innen Széll Kálmán volt miniszterelnök birtokába kerültek, s az ő leányának, Bernrieder Jánosné Széll Ilonának családi ereklyéi közül jutottak a közrebocsátónak kezébe.

A kiadó föltevése szerint a versek, tizenkettő kivételével, Vörösmartynak pesti diák és egyetemi éveiből (1816—1820) valók s addig az időpontig terjednek, amikor a költő a Perczel-családdal Bórsönybe távozott. A kivétel gyanánt említett 12 költemény, valamint két egészen jelentéktelen drámai töredék keletkezését későbbi időpontra teszi a kiadó. Megállapítása szerint Gyulai nem ismerte ezeket a költeményeket, mert semmi alap sincs annak a föltevésére, hogy ismerte s valami okból nem adta ki. Ezt megerősíti Gyulainak az Ifjúkori Kísérletekhez írt jegyzete is, melyben azt mondja, hogy az olvasó ott egybegyűjtve veszi mindazt, «ami Vörösmarty ifjúkorá-

ból iratai közt találtatott, továbbá, amit Zádor Vörösmartytól saját gyűjteményébe lemásolt vagy Vörösmarty eredeti kéziratában megőrzött».

A kötet anyaga elsősorban irodalomtörténeti érdekességű, a költőnek arra a korára vet világot, melyről legkevesebbet tudunk. Időben messzebbre tolja vissza Vörösmarty pályakezdését, bár az anyag nagyobb része inkább iskolás formagyakorlat, mint egy nagy költői pályának szabad ihlet spontán nyilatkozásai gyanánt jelentkező első szárnypróbálgatásai. Érzésünk szerint a kiadó, egyébként igen tartalmas és elmélyedő, bevezetésében némileg túlozza ezeknek a költeményeknek a költő későbbi pályájára vonatkozó jelentőségét; nagy esztétikai apparátussal fog boncolásukhoz, művészi folyamatok eredményeit keresi bennük s olyan komoly értékelésben részesíti őket, amelyet ezek a versek még nem bírnak el. A bevezetésnek tárgyalásmódja, hangja, szempontjai olyan várakozásokat keltenek, melyekben csalódva teszi le a könyvet az olvasó. Zsengék méltatása általában nagy tapintatot kíván, mert könnyen megtörténhetik, hogy a felfokozott várakozásában csalódott olvasó bosszankodása sújtja a költőt olyan versekért, melyeket az ő önbírálata és akarata ellenére visznek az olvasó elé. A nagy költő iránt köteles kegyelet sem teszi indokolttá jelentéktelen és gyöngye kísérletek túlzó feldicsérését. Nem tudjuk pl. megérteni, miért mondja a kiadó «az ihlet s a tudás harcának, az ihlet s az anyag egymásra találásának s kifejeződésének fájdalmas alkotókínjából» született «gyönyörű töredék»-nek ezt a mindebből semmit sem éreztető négy sort:

Kedvetlen a dal, kedvetlen a sor is,
Melly't legnagyobb gond s fáradozás szüle.
Kedvetlen e sor, amelyet írok,
Mert kedvetlen kezek írogatták.

A bevezetéssel kapcsolatban nem hagyhatjuk említés nélkül, hogy a kiadó gondos és választékos stilisztá, de stílusában van bizonyos körmönfonság is, főként keresetten hajszolt összetett szavai hatnak modorosán, mint: olvasmány-mesterei, érzés-stílusa, stb. Szintén keresetten és modorosán hatnak az ilyen kifejezések: «az esztétikai célt is oly tudatosan szándékolta», «versformai alakiségbe fejezi ki az ünnepi alkalmakat». Nagyon erőltetett az ilyen kép: «A Vén cigány hegedűjének első fája ennek a fiatal deáknak a tollszárában már készen volt», ami annál is zavarosabb, mert akkor még lúdtollal írtak.

A versek — egy részük fordítás Horatiusból és Ovidiusból, más részük nyilvánvalóan iskolai feladat, bevégzetlen vagy hevenyészett fogalmazás — tartalmi tekintetben keveset sejtetnek az eljövendő nagy költőből. Sok közülök olvasmányainak, főként a deákosoknak félénk visszhangja. Meg-megütik fülünket a deákosoknak, különösen Berzsenyinek az elnemzetietlenedést ostromzó szólamai. Egyik zsengéjében (98.) a *Zalán* előhangjának mintegy kezdetleges változatául felhangzik a dicső mult s az alélt jelen szembeállítás. A mezei élet sok öröme mellett ő már a város szépségeinek is hangot ad. Felbukkan már ekkor nála költészetének egyik sűrűn visszatérő alakja: Salamon király. Életrajzi tekintetben talán apjához, majd, ennek halála után, apjáról írt versei legértékesebbek, melyek nemesen egészítik ki *A szegény asszony könyve* költőjének fiúi érzését. Formai szempontból

legfigyelemreméltóbb, hogy e kísérletek közt sok az epigramma; ezek jó iskolái a gondolat tömör összefogásának s csattanóra élezésének. Egy-egy sajtóságotan duskálkodó képben már a későbbi Vörösmarty pazar nyelvfantáziája is ki-kivillan; ilyen: «Fehérlő szádban nyíladozó rózsa szemérme ragyog,» «Csendemet elzavaró báját elzárja szememtől.»

A szövegközlést a könyv nem oldja meg teljesen megnyugtató módon. Sok az értelmet is zavaró sajtóhiba s feltűnően sok a prozódiai pontatlanság. Lépten-nyomon előfordul, hogy hosszú magánhangzó van ott, ahol a mérték miatt rövidnek kellene lennie s fordítva. Az ilyen sorok teljesen összetörik a mértéket:

A hűves alkonyodást utálva (h. útálva) világot óhajtok (h. ohajtok) (96. v.)
 Mert ezek ézre ható díszed (h. díszeid, ugy-e (h. úgy-e), szelíd (100. v.)
 Egy szép pillanat (h. pillantat) szöke vissza szemembe szeméből (108. v.)
 Napjaim, hol kegyetek víg örömkére (h. örömkre) hozott (108. v.)
 Nem fáradnának bágyazó (h. bágyadozó) kezeim (111. v.)
 Ó de tekints könyörületesen (h. könyörületesen) kíndúlta szívemre (h. szívemre) (115. v.)

Nem akarjuk ezeket a kiadó rovására írni; talán kelleténél óvatosabban ragaszkodott a kézirathoz, s nem volt bátorsága annak nyilvánvaló pontatlanságait sem kiigazítani s ezt esetleg jegyzetben közölni. De viszont gondolkozóba ejt, hogy egy facsimilében is közölt négysoros versben (69.) a kiadó szövege három hibát, köztük egy egész szó elhagyását, tüntet föl a kéziratral szemben. Van egy pár értelmetlen rész is, melyeknek helyes értelmét talán nem is lett volna nehéz megtalálni. Így pl. a 42. v.-ben nyilvánvalóan nem a nárciszról van szó, hanem Narcissról.

A kötet anyagából bizonyos haladást csak a kiadótól is későbbieknek jelzett költemények mutatnak. Közülök három (126—128.) egészen népies hangú, egy pedig (130.) a szemek mágikus hatalmát később oly elbűvölően éneklő Vörösmartyra vall, s egész stílusa későbbi időt sejtet a költemény keletkezéséül. Apró forgácsok s latin nyelvű verstani gyakorlatok zárják be a sort, dicséretes bizonyosságul annak, hogy a kiadó semmit sem tartott jelentéktelennek s még az apró mörzsákat sem separta le Vörösmarty asztaláról. Igen lekötölezett volna bennünket, ha közrebocsátolta volna kötetében Vörösmartynak azokat a szétszórtan megjelent költeményeit is, melyek a költő munkáinak kiadásából hiányoznak. Ezzel változatosabbá is tette volna gyűjteményét, mellyel így is elismerésreméltó szolgálatot végzett irodalomtörténetünk számára.

KÉKY LAJOS.

Zulawski Andor: Az új magyar irodalom problémái. Budapest Wodianer, év nélkül. 138 l.

Zulawski nem először lép fel az újabb magyar irodalmat tárgyaló művel. Már *Írás Adyról s Petőfi—Ady* című könyveiben s számos kisebb tanulmányában a keresztény erkölcs és magyar nemzeti érzés bátor bajnokának mutatkozott s ebben a művében is főleg e két eszme felfogását és kifejezése módját tekinti a mai magyar irodalom problémáinak. Nem terjeszkedik ki egész irodalmunkra, csak azokra a művekre, melyek e két eszmet problematikussá teszik s így már eleve lemond a teljes tárgyilagosságról.

De mert az effajta művek irodalmunknak igen jelentékeny részét teszik, fejtegetései mégis sok tekintetben irodalmunk mai állását világosítják meg.

Ez alkalommal főleg Móricz Zsigmond és Szabó Dezső műveit teszi vizsgálat tárgyává, amannak *Csipkés Komárominé* című elbeszélését, ennek *Elsodort faluját*. Helyesen állapítja meg, hogy Móricz munkáiból nem a magyar falu realiztikusan rajzolt képe tárul elénk, hanem a pesti budoárok, legénylakások s titkos találka-helyek erkölcsi világa, vagyis Móricz úgy rajzolja a magyar falut, ahogy azt Pest, illetőleg Pestnek az a rétege, amelynek ő ír, szereti látni. Minden psychologia megtagadásával a pesti kloáka-erkölcsöket helyezi át falusi viszonyok közé s tudatosan hamisítja a magyar életet, megtévesztően keverve össze helyes megfigyelést irányzatos beállítással. Találón mutat rá a Budapesti Szemle bírálata nyomán arra az abszurdumra is, hogy Szabó Dezső *Elsodort falujában* az a hős, aki mintegy a magyar faj reprezentánsa akar lenni, Bőjthe János, voltaképp romlott idegzetű, perverz figura, aki semmiképen sem képviselheti a magyar renaissance-t legfeljebb írójának beteg mentalitását.

Móriczon és Szabó Dezsőn kívül még több íróval is foglalkozik Zulawski, azokkal, akik a magyar irodalom újabbkori sajnálatos kettéválását okozták; mert hiszen a magyarság erkölcsi és nemzeti alapon álló fele nem fogadhat el oly irodalmat, mely legfőképpen eszményeit letagadva úgyszólván léte alapjait rombolja le. Bródy, Babits, Heltai, Kabos, Krúdy, Szomaházy, Szomor, Kafka Margit, Várnai Zseni, Erdős Renée, Hatvany Lili következnek sorra. Behatóan foglalkozik különösen Erdős Renée-vel, hiszen az «első erotikus magyar költő» (helyesebben: nőköltő) tudott a vallási életből vett néhány ragyogó művet is alkotni, annál sajnálatosabb, hogy újabb műveiben lecsúszik a már elért magaslatról.

Mi e jelenségek oka? Zulawski sorra vizsgálja amaz elveket, melyekkel ez írók álláspontjukat igazolni szokták, különösen kettőt: a l'art pour l'art és a naturalizmus elvét. Ám ez az elv nem azt jelenti, amint Z. véli, hogy az erkölcs közömbös a költőre nézve, s Ignotus cinikus fogalmazása szerint «a művészeknek, mint az udvarlóknak, minden szabad, amit meg tudnak csinálni». A l'art pour l'art a művészet autonómiáját akarja hangsúlyozni: a művészetnek nem feladata erkölcsi elvek hirdetése; de nagy költő és komoly esztétikus még sohasem kereste az igazi művészetet az erkölcs határán kívül. A naturalizmus lényege sem a rút kultusza, még kevésbé az érzékek csiklandozása; ez visszaélés vele, hanem a lelki életnek testi alapokra visszavezetése, illetőleg a lelki életnek mint testi funkciónak feltüntetése, az embernek, a természet többi teremtményével egyetemben, mint magasabb rendű állatnak felfogása. Ez az irány azonban már a múlté, azzal a materialista filozófiával együtt, mely kitermelte s mely Zolával például a lelkiismeretfurdalásban csupán «szervi rendtelenséget» láttatott. Sokkal több igazsága van abban, hogy ez írásművek politikai célt szolgálnak: a magyar nemzet egyes rétegeinek ellenszenves bemutatásával gyengíteni általában a nemzeti érzést, megutáltatni a nemzetet önmagával s ugyanakkor idegen bálványok magasztalásával eltéríteni az egészséges fejlődés útjáról s rabszolgájává tenni azoknak, kiknek ez az uralom minden irodalomnál fontosabb. Ha talán nem is él e tudat világosan mindenik író lelkében,

ott lappang a tudat alatt vagy egyszerűen a divat írja ragadja magával: mindegy, a hatás ugyanaz.

A nemzet érzi, hogy a nagy katasztrófa után megalázottságában, nyomorúságában nem erre az irodalomra volna szüksége. Ez nem a termékenyítő eszmék éltető levegője, hanem többször a betegség mérgező gőzpárája. Mikor irodalmunkhoz szeretnénk menekülni, e helyett gyakran védekeznünk kell ellene.

Zulawski mélyen átérzi a helyzet szerencsétlenségét s az irodalmi válság komolyságát. Nem tudja ugyan mindig méltó formában kifejezni; művének szerkezete szétfolyó, stílusa rapszódikus és egyenetlen. Sűrűn támogatja állításait idézetekkel, máskor ismét egyénisége túlságosan előtérbe nyomul, mindkét esetben zavarva a hatás összhangját. De abban az erkölcsi komolyságban és erős magyar érzésben, mely minden gondolatát élteti, reménykeltő biztosítékát látjuk annak a várakozásunknak, hogy egy egészségesebb lelkű ifjúság le fogja küzdeni azt a pusztító kórt, mely napjainkat gyötri, s hogy irodalmunk válsága nem jelenti egyúttal nemzetünk katasztrófáját is.

ZLINSZKY ALADÁR.

Rákosi Jenő: *Emlékezések*. I—III. k. Bpest, Franklin-t., é. n. (1927. S-r. XIV, 195 + 187 + 171 l.

Rákosi Jenő, amint maga is bevallja, csak írói munkássága megindulásának hatvanéves fordulóján, nyolcvanegyedik életéve küszöbén került először szembe azzal a feladattal, hogy önmagáról írjon könyvet. A ritka évfordulónak legmaradandóbb emlékeül rendezett kiadás számára foglalta írásba *Emlékezéseit*. Előre bocsátja, hogy nem akart életrajzot írni magáról, hanem csak azt írja meg — szinte úgy mondhatnók: azt csevegi el — könnyed, közvetlen formában, ami életéből emlékezetében elevenen megmaradt. Az írónak igazi életrajza szerinte úgysis munkáiban van; magánélete ellenőrizhetetlen, arról «igazságos ítélet csak elvétve mondható.»

Rákosi Jenő élete egyike a legérdekeltebb életeknek. Időbeli tartama s nagyhatású közéleti és irodalmi kapcsolatai méltán keltenek különös várakozást ez élet emlékei iránt. E várakozást maga az író igyekszik mérsékelni annak őszinte megvallásával, hogy sohasem keresett cselekvő részeseletést a közéletben s ennek legtöbb vezérférfiával még csak ismeretségben sem volt. «Igazán csak keresztül utaztam az életen — írja magáról. — Sohasem szálltam le a kocsiról azért, hogy a küzdő, tolongó, versengő életbe belelegyedjem, cselekvő részt vegyek benne, szerepet követeljek magamnak». Emlékiratairól is ugyanezt mondja: «Utazás gyorsvonaton vagy éppen gépkocsin s futólagos föllemegetése annak, ami a gyors utazás közben megragadta a figyelmemet s aminek emléke elevenen él most is bennem.» Valóban, a három kötet olvasmányának igen érdekes és kellemes, de a szakember számára nem sok újat mond az írónak akár életére, akár munkásságára vonatkozólag.

Életére vonatkozó emlékezései közül talán a gyermekkoriak a legérdekesebbek, melyek már időben is igen távol esnek tőlünk. Látjuk belőlük, mily könnyen s magától értődően formálják át a Dunántul nyájas vidékei a

német család sarját nemcsak magyarrá, hanem a magyarosításnak lelkes apostolává, kinek oroszlánrésze volt Pest magyarrá tételében. 1863 nyarának elején érkezett ebbe az akkor még német városba s itt töltött életének első emlékei érdekesen világítanak rá a maga drámairói törekvéseire, a Pesti Napló szerkesztőségi életére, a *Kávéforrás* írói mozgalmaira s az akkori fiatalabb irodalom képviselőire. Majd a Népszínház létesítésének küzdelmei, munkásságának s kiválóbb művészeinek ismertetése következik, aztán a Budapesti Hirlap alapítása, története és sok kedvesen jellemző, intim apróság kiválóbb munkatársairól. Itt legerősebben megkapja a figyelme! az írónak Adyval szemben elfoglalt, igen határozott álláspontja, melyet megalkuvás nélkül vall ma is. Ez mindenesetre a legalaposabban megindokolt s minden külső tényezőtől legfüggetlenebbül vallott állásfoglalás Adyval szemben.

Legérdekesebb ránk nézve a XVII., *Munkáim* című fejezet, mely sok megvilágító vallomást tartalmaz Rákosi Jenőnek az irodalomhoz való viszonyáról, törekvéseiről és munkáiról, kiválóbb író-barátairól s — amit sokszor szemére is vetettek — tehetségfelfedezéseiről. Gazdag figyelemreméltó adalékokban *A színház* című fejezete is. Maga megvallja, hogy már gyermekkorától fogva delejes erővel vonzotta a színház. Különösen a Népszínházra s népszínmű-irodalmunkra vonatkozó részletei érdekesek. Szól a Nemzeti Színházról is és itt a köztudattól eltérő szigorúsággal nyilatkozik Paulay Edéről, kit művelt, de eredetiség nélkül való, inkább szerencsés, mint tehetséges embernek mond.

Maga Rákosi Jenő életének s egyéniségének megismerésére hírlapi cikkeit tartja legfontosabbaknak. «Ezekben a cikkekben van voltaképpen — írja — az én biográfiám, az én fotográfiám, minden, amit, ha ki érdeklődni talál irántam, rólam megtudni érdemes. Amit én e könyvben megírtam, az csak a magyarázó háttere annak, ami cikkeimben és könyveimben foglaltatik, vagyis az én cselekedeteimnek.» Valóban, ezek a cikkek sokkal több oldalról mutatják be Rákosi Jenő kiváló egyéniségét, mint Emlékezései. De az is bizonyos, hogy annak a képnek, mely belőlük bontakozik ki, igen érdekes, formás és vonzó keretétül szolgálnak az írónak most közrebocsátott emlékezései.

HAJDU ZOLTÁN.

Emlékkönyv Csengery János születésének 70., tanári működésének 45. és egyetemi tanárságának 30. évfordulójára. Írták tanítványai, barátai és tisztelői. Szeged, 1926. N. 8-r. 310 l.

Csengery János pályájának több szempontból emlékezetes évfordulóját tanítványai, barátai és tisztelői emlékkönyv kiadásával ünnepelték meg. Csengery munkásságának nagyobb része a klasszika-filológia terére esik, de a magyar irodalmat is hálára kötelezte értékes műfordítói tevékenységével, s így ennek művelői is joggal kértek helyet néhány magyar irodalomtörténeti tárgyú dolgozattal a tisztelgők sorában.

Oravecz Ödön (*Mikszáth Kálmán selmecebányai diákévei*) Mikszáth Selmecebányán töltött három esztendejének emlékeit állítja össze. Az adatok közt nincs új, s különben sem írásos forrásból származók, hanem Mikszáth tanulótlársai beszélték el a közlőnek boldogabb időkben poharazgatás közt.

Dézi Lajos (*Verses görög regények és regék a régi magyar irodalomban*) régi irodalmunknak azokat a verses emlékeit állítja pontosan össze, melyek görög elbeszélések után készültek, ezeknek fordításai és átdolgozásai. Hársing István (*Pyramus és Thisbé históriájának erdélyi magyar feldolgozása a XVIII. századból*) Szeles János udvarhelyi nótáriusnak a kolozsvári piaristák könyvtárában levő, kéziratos *Hármas történetéből* Pyramus és Thisbé verses feldolgozását ismerteti, bő idézetekkel. Pap Károly (*Horvát István, az irodalomtörténetíró*) Horvát Istvánnak Pauler Tivadar kezeirésében megmaradt *Magyar litteraturáját* ismerteti s benne «a művelődéstörténeti alapra fektetett s kritikailag dolgozó irodalomtörténeti tudomány első alapvetőjét» látja, benyomásunk szerint némileg túlozva jelentőségét.

A világ nagy nyilvánossága elé, az Encyclopaedia Britannica számára írt cikkének «magyar fordítását» közli Zolnai Béla (*Hungarian literature*). Minden irodalmunkat őszintén szerető és megbecsülő ember meghökkenve olvassa ezt a felületes és pártoskodó propaganda-cikkecskét, mely nagyzóó címében nem is sejteti, hogy csak a XX. századi magyar irodalomról akar szólni. Még itthoni újságtölteléknek is üres volna, arra pedig fölháborítóan semmitmondó, hogy a külföldi olvasóközönségnek egy igen értékes és komoly rétege előtt irodalmunkat képviselje és megértesse. Valóban megdöbbentő lelkiismeretlenség kell ahhoz, hogy a külföld előtt ilyen felszínességgel, a magunk értékeinek komoly átértékelése nélkül ismertesse irodalmunkat az, akit állása egészen másra kötelezne.

Mindjárt egy fölényeskedő gesztussal indul meg a cikkecske, mikor azzal mutat rá az Arany utáni nemzedékre, hogy «megőrizte nosztalgiáját a magyar pusztá felé és a népdalok gondolatvilágának kultuszát». Ezt még komolytalanabbá teszi annak igaztalan kiemelésével, hogy ebből a generációból nőtt ki az ú. n. turáni mozgalom, mely «a magyarságban fölkelteti igyekszik az Európán kívüli származás tudatát». Nehéz eldönteni, mi több ebben: a komolytalanság-e vagy a rosszindulat. Mi köze ehhez az ú. n. mozgalomhoz Gyulai Pálnak és kortársainak? Mi szükség van arra, hogy erőnek erejével exotikussá mázolja magunkat Európa előtt? Majd megértjük mindjárt, mire kell ez.

Már maga az is rosszhiszemű porhintés a világ szemébe ettől a magas lovon ülő kultúrgógtól, ha el akarja homályosítani a köztudatban azt, hogy abban a népdalok gondolatvilágával s turánizmussal lesajnált nemzedékben hasonlíthatatlanul komolyabb vágyódás élt Nyugat igazi értékei után, mint sok mai óriásban, ki államköltéségen éveket tölt künn s nem hoz haza egyebet, mint lenézését mindennek, ami magyar. Ezeket a jámbor régieket Zolnai sommásan elintézi: Lévay József «klasszikus-hazafias», Endrődi Sándor «Arany-epigon» (!), Vargha Gyula, Kozma Andor, Herczeg Ferenc, Rákosi Jenő csak a név szerint való megemlékezésig viszik fel. Nyilvánvaló az egésznek a tendenciája: a «konzervatív iskolát» ennek az egy-pár névnek felsorolásával mint végelgyengülésben kimúlt, már csak egypár jelentéktelen névtől képviselt, turánizmusba fordult irányzatot mutatni be, — afféle végsőket vonagló fogatlan oroszlánnak, melyet még ledöfésre se tartanak érdemesnek a diadalmas harcra induló nyugatos daliák, «akik a provinciális szellem romjai fölött a nagyvárosi kapitalizmus és industrializ-

mus Ielkiségét építik». Hazaérkezett az író, az előbb még zordon kép föl-
derül, most már dicséreteket ereget szívének bálványaira. Annak kieme-
lése, hogy ezeknek a radikális intellektueleknek prófétai munkája arra
irányult, hogy «szívesen kiküszöböltek volna az irodalomból minden ethnikai
jellegét», — nem akadályozza meg abban, hogy pár sorral alább Adyról
mint «ösi magyar és pogány lélek»-ről zengedezzen, kinek «költői inspirációja
magyar hagyományba ereszti gyökereit». Az öskeserő hóbort Adyra vonat-
kozólag itt már merész szabadúszással egészen addig tempózik vissza, hogy
«a XVII. (!) század protestáns zsolttárainak pesszimizmusából és zordon
nyelvéből, a kuruc költeményekből, a magyar biblia ódon és primitív szép-
ségeiből merít stílus-ihletet».

Egyébként mindaz, amit az újkról ír is, csupa felszínesség, ellen-
mondás és hebehurgyaság. A drámáról pl., egy kalap alá fogva Herczeg Ferencet
Molnár Ferencel, Biró Lajossal és Lengyel Menyhérttel, ezt írja: «a natu-
ralizmus és a tiszta színpadi hatás-keresés mintha lekerült volna a magyar
színpadról». Ki is merné ezzel meggyanúsítani a három utóbbi, tisztán
eszményi irodalmi célokat hajszoló drámaírót!? Stílusának előkelő válasz-
tékosságára egyetlen példa: «Móricz Zs. a brutális parasztsokat és perverz
kispolgárokat kultiválja». Sok hasznát egyébként még a propagált irányzat
sem látja az egészen felületes cikkekcskének. Talán kár is volt ennyi szót
vesztegetni rá, de az ünnepi alkalom, melyhez kapcsolódik s az ünnepelt
személye iránt érzett tisztelet nem engedte, hogy lényegesen rövidebben
intézzük el.

KÉKY LAJOS.

Dr. Bartha József: Két nemzedék magyar irodalma. 1875—1925.
Budapest, a szerző kiadása, 1926. 8.-r. 175 l.

Tévedne az, aki az elmúlt 50 év magyar költészetének nyugodt ismerte-
tését várná e műtől. Bartha műve harcoss könyv: a tudomány fegyverével
védi szépirodalmunk fajmagyar jellegét és támadja azon irányokat, melyek
ennek nemzeti hivatását megghiúsítják. Bartha a magyar léleknek a kifeje-
zését és egyúttal erősítését várja az irodalomtól, és Kölcsey értelmében fajá-
nak jötevőjét akarja látni az íróban. Álláspontja teljesen jogosult. A leg-
mélyebb gondolkodók végelemzésben tiszta szeretetnek gyönyörűségét ismerik
fel az esztétikai élvezetben, és ha igaz, hogy az ember valamiképp azonosul
vonzódása tárgyával — és ma a lét vagy nemlét kérdése az, hogy szinte
egy pillanatra se gyöngüljön meg a nemzeti lélek ellenálló ereje — akkor
csakugyan a legnagyobb éberséggel kell őrködnünk irodalmunk szelleme
fölött. Bartha tehát csak követi legnagyobb kritikusaink hagyományát, és
felfogását támogatja klasszikusaink költői gyakorlata.

Döntő kérdés azonban, milyen is a műnek tudományos fegyverzete? El
kell ismerni Barthának széleskörű tájékozottságát. Folyton érezhető, hogy nem
másodkézből dolgozik és lelkiismeretesen áttanulmányozta mindazt, amiről
beszél. Épen ezért általában elég hű az a kép, mely élénk tárul. Politikai
helyzetünkből, társadalmunk szelleméből szinte előttünk alakul ki költésze-
tünknek az a tragikus megoszlása, amelynek az irodalmi és nemzeti élet-

nek szükségképi kapcsolata folytán oly nagy része volt szellemünk katasztrófális megrontásában. Természetes, hogy behatóan tárgyalja Ady szerepét és újra részletesen megokolja mindazt, amit erkölcsi és magyar érzésünk oly jogos fájdalommal kifogásol e nem közönséges tehetség megtévedésében. A nemzeti visszahatás vázolásában és a jövőbe való *kilátás* fejtegetésében is sok a helyes megfigyelés. Világos, hogy Bartha szöges ellentétben áll a l'art pour l'art olyatén felfogásával, mely a művészetet egészen függetleníti az erkölcsi lörvénytől. Ebbéli helyes álláspontját elméletileg is igyekszik megmegalapozni (164—165. l.), de kár, hogy e fejtegetés nincsen eléggé elmélyítve és nem is szabatos. Egyáltalában bizonyos túlságos leegyszerűsítés joggal kifogásolható a műben. Az idealizmus és realizmus viszonya pl. nem oly egyszerű, mint a III. f. felteszi. A szimbolizmus is összetettebb jelenség, mint Bartha feltünteti. Sok igazság van abban, ahogy Bartha Ady homályosságát magyarázza (105. l.), de nyelvének erejét, líraiságát én többre értékelném. Másképp érthetetlen volna Ady hatása költői stílusunk fejlődésére, amelyet Bartha maga is kénytelen elismerni (120. l.). Tiszteletreméltó az a bátorság, mellyel Bartha a legnagyobbakkal szemben is érvényesíti az erkölcsi szempontot. Helyesen teszi. A művészet csakugyan nem sértheti az erkölcsöt, nagyszabású alkotásaiban pedig szellemét kell tükröznie. Joggal hangsúlyozza Bartha Dóczy Jenővel, hogy nagy költő csak nagy ember lehet. Emberi nagyság azonban nem képzelhető erkölcsi emelkedettség nélkül. A forma nem egyetlen eleme az esztétikai hatásnak. Csiszolhatjuk az üveget, fénye sohasem ég a gyémánt tüzében. Kár azonban, hogy Bartha az elv alkalmazásában nem mindig következetes. Csakugyan nem egyszer joggal lehet kifogást tenni Herczeg Ferenc életfelfogásának felszínessége ellen (35. l.), de viszont Mikszáth-tal szemben nagyon is elnéző Bartha. Kár, hogy nem vonta le az elfogultságról igazán nem vádolható Zsigmond Ferenc, debreceni professzor tanulmányának (Mikszáth írói egyénisége, mint kortörténelmi dokumentum, Debrecen, 1923.) tanulságait. Az ellenkező hibát sem kerüli el mindig. Akármily nemes is a tartalma, a formai szépség hiánya kizárja a művet a művészet köréből. Ezért érthetetlen előttem a Kiss Menyhértre szórt dicséret (127. l.). Ez annál feltűnőbb, mert Bartha eléggé számontartja a formális esztétikai értékeket és hibákat. Nem egyszer e szempontból szinte túlságosan is keményen bírál oly írókat, kiknek szelleme különben rokon az övével (135. l.). De nem folytatom tovább kifogásaimat. Végeredményként akkor sem mondhatnék mást, hogy Bartha könyvét hasznosnak tartom tudományos irodalmunkra. Hézagot pótol; nagy szorgalom műve; részletekben tévedhet Bartha, de nemes elvek magaslatáról ítél és gyökeres meggyőződésének erejével tiszteletet parancsol.

KOC SIS LÉNÁRD.

Doktori értekezések kivonatai. (A Budapesti kir. Pázmány Péter tud. egyetem bölcsészeti karán az 1925/26-iki tanévben elfogadott...) Összeállította a *dékan*. Budapest, a kar kiadása, 1926. 8-r. 132. l.

A mai nehéz időkben, mikor doktori értekezését alig egy-két szigorló tudja kinyomatni, igen hasznos a bölcsészeti karnak ez a kiadványa. Meg-

ismerhetik belőle az egyes tudományszakok művelői az egyetemi ifjúság tudományos munkásságának számottevőbb eredményeit, a szerzők pedig ennek alapján némileg biztosítják maguk számára a prioritást.

A kivonatok a szigorlatok időrendje szerint sorakoznak egymás után, a tudományszakok szerint való csoportosítást a tárgymutató végzi, a szerzők nevét pedig külön névmutató sorolja föl. A füzet 118 hosszabb-rövidebb kivonatot közöl, megemlítve néhány másutt nyomtatásban megjelent értekezés címét is.

A disszertációk egy harmadrésze irodalomtörténeti, s itt csak ezek érdekelnek bennünket. A XIX. század előtti irodalommal mindössze 13 foglalkozik, 27 pedig a XIX. és XX. századbeli irodalom történetéből választja tárgyát.

Mivel csak kivonatokról van szó, eleve le kell mondanunk a bírálatról, hiszen a kivonatból, mely legtöbbször nem más, mint a gondolatmenet vázlat, bővebb tartalomjegyzék, magáról a dolgozatról csak igen bizonytalan képet kapunk.

A dolgozatok egy része egyes írókkal foglalkozik vagy monografiyszerűleg: Vadnai Károly, Pákh Albert, ifj. Ábrányi Kornél, Justh Zsigmond, vagy csak bizonyos szempontból: Kazinczy véleménye kora szépirodalmáról, Csokonai költői fejlődése, Kisfaludy Sándor és Petrarca, Kossuth a szónok, Petőfi világnézete, Jókai versei, Jókai hatása a magyar regényirodalomra, a pesszimizmus Vajda, Reviczky és Komjáthy lírájában, Madách filozófiája *Az ember tragédiájában*, Gyulai Pál kiadatlan bírálatai, a dekadencia és szimbolizmus a m. költészetben, kivált Ady verseiben. Egyes művekkel foglalkozik a *Zalán futásáról* és a *Bánk bán* szövegváltozatairól szóló dolgozat.

Tárgytörténeti dolgozatok: Mátyás király alakja a m. költészetben, népmesefeldolgozások az újabb m. költészetben, a Zách-monda drámai feldolgozásai, történeti tárgyú költészet a XVIII. sz. második felében. Műfaj- vagy irodalmi forma-történeti értekezések: A m. misztérium-dráma, Tar Lőrinc mondája és a vizionárius irodalom, a kath. vallásos énekek szerzői (az összes énekeskönyvek feldolgozása, a m. kath. imádságoskönyvek története 1711-ig, a m. történeti énekköltészet fejlődése a kuruckorig, a m. társadalmi regény kialakulása különös tekintettel a társadalmi rajz fejlődésére (a XIX. sz. első felében), a politikai dráma története, az újromantikus dráma.

Vannak az értekezések közt szellemtörténeti tanulmányok: szépirodalmi törekvéseink a XVIII. sz. végén s a XIX. sz. elején (az önálló, tudománytól független szépirodalom eszméjének kialakulása), régi könyvtáraink m. irodalmi anyaga (a XVIII. századig), a Nemzeti Ujság és a Hirnök politikai felfogása és története, az erdélyi jelleg a m. irodalomban (a legújabb kor irodalmára is kiterjeszkedik). Egy dolgozat verselméleti kérdéssel foglalkozik (a német antik vers és hatása a m. verselésre Kazinczyig), egy irodalomelméleti kérdésekkel, egy adalékot nyújt a magyarországi latin költészet történetéhez (Hanulik latin versei), egy pedig egy költői irány áttekintése (a XVIII. századvégi «népszerű» lírikusok).

Szándékosan említettünk meg minden kivonatot, hogy az érdeklődő szakembereknek minden feldolgozott tárgyra felhívjuk a figyelmét s bebizo-

nyíthassuk nekik, hogy a fiatal szerzők tanáraik vezetése alatt milyen sokoldalú munkát végeztek. Értékezéseik, mint a kivonatokból is látjuk, nyilván különböző értékűek, de egyikből sem hiányzik a szorgalom, a tárgyismeret, a teljességre és önállóságra törekvés. Értékes ígéretek, melyeknek legalább egy része, reméljük, valóra is válik.

SZINNYEI FERENC.

Rosnyai Dávid: Horologium Turcicum. Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátva kiadta Dézsi Lajos. (Régi Magyar Könyvtár 38. szám.) Bpest, M. T. Akadémia, 1926. 8-r. 260 l.

Örvendetes jelenség, hogy a RMK. új életre kelt, és még örvendetesebb, hogy az a munka, amellyel a vállalat új szerkesztője a sorozatot folytatja, világirodalmi vonatkozásaival és épen azért nemzeti jelentőségével reá-szolgált szerepére. A sorozatnak még óhajtott sok kötete során (ide soroljuk a Versegly-kiadás folytatását, Dugonits *Etelkájának* új kiadását, a *Tarimenes utazását*, Pálóczi Horváth Ádám *Ötödfélszáz énekét* stb.) a *Horologium Turcicum* is egyike volt a tudományos világban a legkívánatosabbaknak, azoknak, amelyek kiadását leginkább sürgették. Nem gazdag XVII. századi prózánknek egyik becses emléke került vele napvilágra, a török-magyar — javarészt még homályos — irodalmi kapcsolatoknak egyik gyümölcse. Hálásak vagyunk Dézsi Lajosnak, hogy a tőle megszokott gondossággal és lelkiismeretességgel hozzáférhetővé tette. Irányi István, a kézirat utolsó tulajdonosa, aki azt Pulszky Ferenc útján a múzeumnak ajándékozta, még azt tartotta, hogy «ha nem is egyéb, de tán *nyelvészeti tekintetben* érdekes lehet». Kétségtelenül hasznát veszik a kiadásnak a nyelvészek is. De mikor Irányi ezt a gondolatát leírta, már két évtizede ismeretes volt Benfey Tódornak, a göttingai egyetem halhatatlan emlékezetű tanárának *Pancsatantra*-fordítása, avval a ma már végső megállapításaiban túlhaladott, de így is örökbecsű bevezetésével, amely a mesék vándorlásának történetében hosszú időn át, a pozitívizmus fénykorában irányt jelölt. A mesék eredetének ez az elmélete elfakult; de Benfey a *Pancsatantrára* sikeresen irányította vele a kontinens tudósainak figyelmét, s ha Marcus Landau alapvető könyvének (*Die Quellen des Dekameron*) hatalmas táblázatát a *Pancsatantra* elterjedtségéről megnézzük, akkor látszik meg igazán Benfey érdeme is, de Zoltán József, Báji Patay Sámuel és mindenekelőtt Rosnyai Dávid fordításainak jelentősége is. Nemzeti irodalmunk önértetét neveli, hogy a mesegyűjtemény Nasr-Allah perzsa filiatóinak sorában mindössze három XVII. századi európai fordítás szerepel s ennél régiebb egy sem): a francia, a spanyol és Rosnyaié.

A *HT.* kiadására valóban csak egy ember volt hivatott — Dézsi Lajos, a XVII. század magyar prózájának legalaposabb ismerője. A kérdéssel irodalomtörténeti szempontból sokat foglalkozott. Török ismereteivel — mint kevés embernek — módjában volt forrástanulmányokra is kiterjeszkednie. A kiadás, mintaszerű szöveggel, gondos jegyzeteivel igaz öröme lehet minden szakembernek, mint ahogyan ez Dézsitől várható volt is. Kivált a jegyzetekben nagy tudásának és fáradtságos munkájának eredményei szinte csillogóak.

De ne legyen tapintatlanság, ha azt is bátran kimondom, hogy a teljességgel elhibázott bevezetés sem egészében, sem részleteiben nem méltó

kerete a kiadásnak. A *HT.* bevezetésének két dologról kellene plasztikus képekben tájékoztatnia: az egyik a világirodalmi kapcsolat teljes perspektívája, a másik a magyar szöveg irodalmi jelentősége. Dézsi bevezetésének sarkalatos hibája, hogy ezeknek a szempontoknak egyikét sem világítja meg. Az első kérdésre egy mindössze negyedféllapnyi, száraz adathalmaz felel. Aki ezt, és csak ezt, olvassa, annak semmi fogalma nem lesz a *Pancsatantra* világirodalmi jelentőségéről. Az megtudja, hogy van egy *Tantrákhájika* és egy *Pancsatantra*, közös őznek származékai, az előbbi a régibb és egyszerűbb szerkezet, az utóbbinak van egy nagy csomó változata és származéka, köztük az Ali Cselebié és a XVIII. század elején Galland francia fordítása, s megismer egy vázlatos családfát. Ezek után Dézsi elmondja a *szír* fordítás előkerültének bár érdekes, de ide nem tartozó történetét. Ha az ősapával s a közvetlen elődökkel részletesebben nem foglalkozott, kár volt egy oldalhajtás történetére két lapot szánnia, egész fejezetet, amelynek végén — a további összefüggést hiába keresve — tanács-talanul állunk: miért kellett ezt megtudnunk? Szól tehát a *Pancsatantráról* két kis fejezet, az egyik az alig áttekinthető «származástana» (aki ismerni akarja, annak a fölsorolásból meg kell rajzolnia a családfát) s ebből a *P.* fontosságát nem érti meg, a másik elmond egy epizódot, amelynek Rosnyaihoz semmi köze sincs. Ehhez csatlakozik a *HT.* tartalma. (Legyen szabad megjegyeznem, hogy ez is nehézkes.) A bevezetésnek ez a része tehát még csak bepillantást sem ad abba a nagy kultúrába, amelyet a *Pancsatantra*, mint a világirodalomnak egy jelentős darabja jelent, s még csak nem is sejteti, hogy a Rosnyai fordításának ehhez tartozása mit jelent. A *P.* terjedésének Benfey megrajzolta csudálatos perspektívája ma is igaz: a távol Kelet költészetének egy jellemzően érdekes indája elindult és végigfutott az arabokon, perzsákon át, eljutott az európai kultúrába is: mindenütt gyökeret vert s nálunk is legalább három hajtása van. Ennek az önként kínálkozó s csak elgondolt képnek, Kelet és Nyugat érintkezésének s vele a keleti mesegyűjtemény jellemzésének a hiánya a helyenként pongyolán fogalmazott bevezetés legnagyobb hibája.

A másik föladat volt az értékelés kérdése, Rosnyai írói egyéniségének és jelentőségének megrajzolása. Ennek csak előmunkálatai Rosnyai életrajzi adatainak összeállítás, a török-magyar irodalmi kapcsolatok ismertetése és a forráskritika. Ezt az előkészítő munkát Dézsi elvégezte, de ennél tovább nem ment.

Dézsi bevezetésének legbecsesebb része a *HT.* és a *Hümájun-Námé* viszonyának megállapítása, a Guevarával való kapcsolat és a machiavellizmus megvilágítása, a Galland-féle fordítás párhuzamba vonása s a nyelvi méltatás (latin vegyítések, népies fordulatok), csak épen a szintézis hiányzik: mit jelent a *HT.* a XVII. század magyar irodalmában, hogy áll Rosnyai egész egyénisége és munkássága épen a XVII. század írói sorában. De a ki nem elégtő bevezetés sem rontja el örömrömet, hogy a *Horologium Turcicum* megjelent és ilyen, minden ízében gondos kiadásban jelent meg.

GÁLOS REZSŐ.

Jegyzetek a Régi Magyar Költők Tára VII. kötetéhez. Irta Szilády Aron. A M. T. Akadémia megbízásából sajtó alá rendezte és folytatta Dézsi Lajos. Bpest, 1926. A M. T. Akadémia. N. 8-r. 321—426. l.

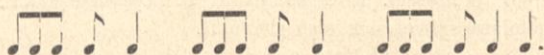
A Régi Magyar Költők Tárának sorozata értékes függelékkel bővült: az Akadémia kiadta az 1912-ben megjelent VII. kötethez (a XVI. századi költők gyűjteményének VI. kötetéhez) szóló jegyzeteket. A kiadványnak mintegy harmada Szilády hagyatékából való, kétharmada Dézsi Lajos műve. Felöleli a VII. kötetben szerepelt huszonnégy költő életéről s műveiről szóló adatokat. A művek, melyeket sorra vesz, a XVI. század 60-as éveiből valók; de a sok részletprobléma s gondosan egybehordott aprólékos adat mögött szinte észrevétlenül felrajzolódik az egész korszak: a XVI. század félelmes szellemi földindulása, viharos és emésztő válságai. Az egyes írók harcoss vagy álmódzó profilja ebbe a mozgalmas háttérbe olvad bele, s akár Dávid Ferenc, akár Bornemisza vagy Huszár Gál hányatott életének adatait olvaszuk, úgy érezzük, egyetlen portré áll előttünk: a XVI. század tragikus magyarságának képe.

A kiadvány értékes új adalékai közül megemlítjük az Aemilius Georgius-féle latin haláltánc-kommentárt, mely valószínűleg alapjául szolgált Pesti György *Halálról való emlékeztető énekének* (VII. 25. l.); Dézsi ezt a szöveget az 1554-iki baseli kiadás szerint közli (337—43. l.). Jelentős új adat, hogy töredékiesen ugyan, de előkerült Huszár Gál *Keresztyeni Gyülekezésben való Isteni dicszereinek* (1574) második része is, melyről sokáig azt hitték, hogy az első rész végén olvasható bejelentése pusztá ígéret maradt. (14 levele megvan a N. Múz. RMK. I. 111/a. jelzetű példányában is.) Dézsi valószínűnek tartja, hogy ez a második rész az elveszett 1560-iki kiadás új lenyomata, melyet az 1566-iki váradi és az 1569-iki Szegedi-féle énekeskönyv alapul vehettek (359. l.). Besenyei Jakab Halcyon-feldolgozásával kapcsolatban közli a kiadvány Körösi Istvánnak az Illyés Bálint-féle kéziratban fennmaradt 1621-iki költeményét ugyane tárgyról (Barla Szabó János publikációja alapján, Vasárnapi Ujság 1864). A *Szilágyi és Hajmási*-nak a VII. kötetben közölt Vasady-kódexbeli szövegéhez pótlólag lenyomatja a Csoma-kódex variánsát is (378—81. l.).

Különösen érdekesek a *Szilágyi és Hajmási* históriájának ezúttal összegezett problémái. Ujból felvetődik a kérdés, mint a *Telamon—Kádár Kata*-paralell és a *Gismunda—Szép Julia*-analógia esetében, vagy amint felvethetjük a *Kádár István balladájának* s az *Árgirusnak* népi dallamai hallatára: milyen kapcsolat képzelhető széphistória, általában históriás ének és népballada között, hogyan találkozhatik a kettő? A nehézséget kétségkívül megnöveli, hogy bizonyos egységes, közös kultúra korában népi és műköltészeti anyag nem válnak szét élesen; egyik szakadatlanul merít a másiktól s átfórtaltan adja vissza, amit kapott.¹ Legvalószínűbb, hogy mindkét helyről kiinduló motivumoknak kell az ilyen közös produktumban találkozni: a széphistóriának, ha olasz novellából merít is, a nép között már régebben élő elemeket kell felvennie, hogy valóban népies olvasmányá,

¹ L. újabban Gragger Róbert, *Magyar népballadák* (A Napkelet könyvtára 19.) 1927. 34—39. l.

illetőleg énekké válhassék. Ebbe a probléma-körbe vág a versforma kérdése is. Lehetőséges, hogy az a ritmus-típus, melynek a *Szilágyi és Hajmási* versformája már komplikált, kibővült hajtása, eredetében nem magyar, hanem szláv; erre mutat, hogy a tót és morva népdalanyagban máig eléggé elterjedt.¹ De bizonyos, hogy a XVI.—XVII. századi magyar irodalomban igen népszerű, kedvelt forma volt, s főként a protestáns énekköltészetben (később katolikus énekeskönyvekben is) egész sor válfaját találjuk, az egyszerűbbtől a leghonyolultabbig. Arany *A magyar népdal az irodalomban* c. töredékes tanulmányában említi;² újabban Kodály Zoltán állította össze főbb típusait s jelölte meg a nép között még feltalálhatókat.³ Néhány dokumentumát Dézsi is megemlíti (371. l.). Érintsük itt főként a szorosabban idetartozókat: feltűnik többek között Szkhárosi Horvát Andrásnál (R.M.K.T. II. 199. l.), Szegedi Gergelynél (R.M.K.T. VI. 212. 218. l.), Szerémi Illyésnél (R.M.K.T. VII. 96. l.), Tinódinál (R.M.K.T. III. 359. l.), Sztáraynál (R.M.K.T. V. 75. 91. 101. 104. l.), Nagybánkainál (R.M.K.T. IV. 41. l.), Bornemisánál (R.M.K.T. VII. 208. 249. l.), Balassinál;⁴ ilyen sortípust mutatnak például a «Keserves szívvel Magyarországbán» (R.M.K.T. VI. 85. l.), «Óh mely félelem», «Mikor a sidó nemzet», «Immáron bétölt», «Teljes szívemből», «Szent vagy örökké», «Követi vala népek soksága» stb. kezdetű énekek is. A sortípust így jelölhetnők:

A strófaképletek pedig a szerint váltakoznak, hogy két vagy három ilyen sorból épülnek, vagy azt esetleg más típusú sorral kombinálják. A valamivel távolabb eső formák közül említjük Tinódinak *Az Vég Temesvárbán Losonczi Istvánnak haláláról* szóló énekét (R.M.K.T. III. 72. l.), melynek egy-egy sorát úgy kell képzelnünk, hogy benne a fent bemutatott sor három tagja közül az első elmarad; továbbá ugyanattól az *Egri história summáját* (U. o. 162. l.), Keeskeméti Vég-Mihály⁵⁵. zsolttárát (R. M. K. T. IV. 48. l.; a boroszlói kéziratban olvasható szövegének tanúsága szerint 1561-ből való) és az *Adhortatio mulierumot*, (U. o. 78. l.) melyeknek strófái viszont úgy épülnek, hogy az első 3, illetve 4 sort a fent bemutatott sor első két képletéből alkotják, utolsó sorukat pedig a 2. és 3. képletből. A variánsoknak ebből a gazdagságából nyilvánvaló, hogy tökéletesen meghonosodott formáról van szó, melyet az irodalmi technika pusztán a maga szükségletei szerint, szabad ritmikus invencióival alakít és módosít.

Befejezésül regisztráljunk néhány dallamtörténeti vonatkozást. Szerémi Illyés *Az igaz hitnek hasznáról* szóló énekének (VII. 94. l.) melódiaját elsőnek az 1751-iki kolozsvári ref. é. k. közli. Huszár Gál «Könyörögjünk

¹ L. Bartók Béla, *A magyar népdal* 1924. 208. és 209. sz. jegyzetét. Slovenské Spevy I. 346., 393. stb.

² *Hátrahagyott prózai dolg.* 1888. 21. 23.—24. l.

³ *A hitetlen férj.* Ethnographia 1915. 304. l.

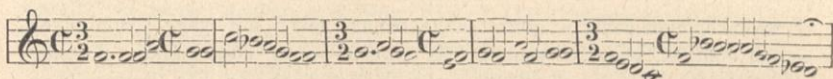
⁴ Dézsi kiad. I. XCIV.—XCV.. 37., 40., 71., 82., 171. l. L. még Rimay költeményeinek Radvánszky-féle kiadásában (1904) a 135., 153., 159., 198. l.

az Istennek» kezdetű énekét (VII. 105. l.) először az 1651-iki *Cantus Catholici*ban találjuk dallammal; Dávid Ferenc énekét) «Adjunk hálát mindnyájan» VII. 103. l.) az 1774-iki debreceni zsolttárfüggelékben látják el először kótával, maga a dallam más szöveggel már az 1751-ki kolozsvári é. k.-ból ismeretes. Sajátságos dallammódosításra utal a *Historia az Szigetvárnak veszéséről*. A nótajelzés Tinódi *Szegedi veszedelmének* (R.M.K.T. III. 61. l.) melódiáját írja elő: Szertelen vesződelem. De Tinódi dallama 3×12. 13. szótagszámú strófaszerkezetre illik, a Névtelené pedig 4×11. (kivételesen 12). Úgy látszik tehát, az előadás megkívánta a dallam megkurtítását, összevonását.

Bornemisza Péter legrégebb fennmaradt versének, a *Cantio optimának* is ismerjük a dallamát. Nótajelzése ugyanis a «Mindenek meghallják» kezdetű zsolttárénekre utal (R. M. K. T. VI. 256. l.). Hogy a két ének közül melyik a régebbi, nehéz eldönteni; a 127. psalmust állítólag még 1560 előtt másolták (VI. 380. l.), legrégebb kiadásában (1566) azonban már Bornemisza énekét idézi nótájával (VII. 403. l.). Ez az utóbbi ének viszont aligha keletkezhetett 1565 előtt, hiszen szerzője Husztról datálja.

A «Mindenek meghallják» kezdetű zsolttáréneket először Illyés István *Soltári énekei* (1693) között találjuk meg dallammal (133—34. l. CXXVI SOLTAR); később az 1751-iki kolozsvári és 1778-iki debreceni énekeskönyv is közlik a melódiát némi eltéréssel. Következzék itt az Illyés-féle dallam s állítsuk melléje Bornemisza szövegének első strófáját.

(Az eredetiben szopránkulcsban, szögletes kótatípusokkal.)

Siralmas énnéköm tetüled megváltom,
Áldott Magyarország tőled eltávoznom;
Valljon s mikor leszön jó Budában lakásom!

(R.M.K.T. VII. 207. l.)

A Jegyzetek kiadását, értékes anyaguktól eltekintve, azért is örömmel köszöntjük, mert jelét látjuk benne a R.M.K.T. sorozata újrafelvételének. Ez pedig nagyfontosságú, az egész régi magyar közműveltség megismerése szempontjából jelentős lépés volna és elementáris érdeke az irodalomtörténeti kutatásnak.

SZABOLCSI BENCE.

Két könyv Gyóni Gézáról. Boross István: Gyóni Géza. Mezőtúr, Török, é. n. 8-r. 91 l. — Balogh István: Gyóni Géza szibériai életrajza. Bpest, szerző kiadása, 1927. 8-r. III. 199 l.

Gyóni halálának két éves fordulóján ismét a hányatott életű s tragikus sorsú költő felé fordul az érdeklődés. Ennek az érdeklődésnek eredménye két könyv; az egyik Gyóni szibériai élettörténetét beszéli el, a másik az irodalomtörténet távlatába igyekszik állítani költészetét.

Boross István könyvében «Irodalomtörténeti tanulmány» alcímen Gyóni egyes versköteteinek tartalmát mondja el a kótetek megjelenésének sorrend-

jében. De feladata nem merül ki ebben. Túlzott buzgalommal igyekszik kimutatni, milyen «sokat» tanult Gyóni Adytól, milyen hü tanítványa, sőt utánzója volt! Még a kuruc költészet hatását is Ady útján juttatná el Gyónihoz. (48. és 53. l.) Bántó, hogy Gyóni halálának két éves fordulóján készült, félig-meddig ünnepi megemlékezésszámba menő könyv Gyóni egy versét «pamflelsruerü költeménynek» nevezi (61. l.) s a háboru egyetlen igazi költőjét, aki a háború énekesének megmaradt minden küzdelme és szenvedése között is, pacifistának bélyegzi! (64. l.) A dolgozat laikus szempontok szerint, minden tudományos rendszer nélkül készült, még egy jobb doktori értekezés színvonalát sem üti meg. A szerző kritikai érzékének legjobb bizonyítéka, hogy Kéky Lajos kritikáit, cikkeit mellőzi, ellenben lépten-nyomon hivatkozik Marcconay Tibor «tétéleteire». Külön meg kell róni a könyv magyartalan, pongyola, sőt sok helyen lapos stílusát.

Balogh István, a költőnek fogolytársa és szenvedéseiben osztályosa, Gyóni szibériai életének rajzát írta meg. Katonasorsukat, harcaikat, küzdelmeiket, szenvedéseiket eleveníti meg addig a napig, amíg Gyóni temetésével be nem fejeződik a világháború egyik megrázó emberi tragédiája. Rapszodikus mondatokban, rövid drámai képekre tördelve tudunk meg mindent: fogságba esésüket Przemysl várában, útjukat a nagy orosz pusztákon keresztül Krasznajorkszig. Krónikás hűséggel és szenvedésekben, a testet-lelket ölő hadifogság kis örömeiben és nagy bánataiban osztozó hű barát mezeítésével számol be Gyóni életének jóformán minden napjáról. Utolsó napjainak és halálának leírása a könyv legmegrendítőbb része.

A könyv megírása nemcsak kegyeletes áldozat volt a meghalt jó barát és nagy költő emlékének, de hasznos szolgálat az irodalomtörténetnek is. Tárnyilagos beszámoló ez a könyv a költő életének utolsó esztendeiről, lelki harcairól, testi vívódásairól s haláláról. Közöl Balogh néhány eddig ismeretlen és kiadatlan Gyóni-verset is, többet kiegészít és soknak mondja el a történetét. Megemlékezik Gyóni olvasmányairól, irodalmi terveiről is. A könyv legnagyobb jelentősége mégis az, hogy élesen megvilágítja a szenvedő, küzdő Gyóni emberi arcképét. Kár, hogy hangulatunkat gyakran megrontja az írónak zsúfolt, néhol magyartalan, a nyugatosok nyomán induló és érthetlenségbe vesző stílusa.

A kötet címe helytelen. Balogh nem Gyóni *szibériai életrajzát* írta meg, hanem Gyóni *szibériai életének rajzát* adta.

TÓTH LAJOS.